

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ GƏNCƏDƏ KİMYA SƏNAYESİNİN İNKİŞAFI**Fuad Yusif oğlu Əliyev** , **Sara Mirabbas qızı Əzizova**

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Gəncə Bölməsi, Gəncə, Azərbaycan

E-mail: ms.azizli@mail.ru

Tarix elə bir məfhumdur ki, hadisələr onları reallaşdıran şəxsiyyətlərlə var ola bilər. Azərbaycan tarix boyu bəşəriyyətə dünya şöhrətli sərkindələr, dövlət xadimləri, mütəfəkkirlər, görkəmli elm xadimləri bəxş edib. Xalqımızın Ümummilli Lideri, Türk dünyasının böyük oğlu Heydər Əliyev bu şəxsiyyətlərin fəvqündədir. Heydər Əliyev təkcə dünya şöhrətli siyasətçi, ölkənin sürətli inkişafını təmin edən dövlət başçısı, qüdrətli sərkində deyil, bu dahi insan eyni zamanda bir ziyalı, elm xadimi, mütəfəkkir ruhlu yaradıcı bir şəxsiyyətdir. Biz nə qədər Heydər Əliyev dünyasını araşdırmağa çalışsaq da, yenə də onun möhtəşəmliyini, əvəzsizlik və bənzərsizliyinin bir qismini göstərməyə qadirik. Çünki Ulu Öndərin qüdrəti qarşısında yeni bir məktəb, yeni bir siyasi orqan formalaşmışdır. Hansı ki, bu məktəb də öz növbəsində ictimai, siyasi, iqtisadi ideallarla zəngin olub, liderə xas ən gözəl xüsusiyyət və meyarlar təlqin etməkdədir. Bu məktəbin tələbələri, ardıcılıqları olaraq, bacardığımız qədər Heydər Əliyev ənənələrini qorumaqla dahi şəxsiyyətin dünyasını yaşatmağa şərəf duyuruq!

Məqalə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə Gəncə şəhərində kimya sənayesinin inkişafına həsr olunub. Bəhs edəcəyimiz mövzu Gəncə kimya sənayesinin ədəbiyyatda hələ indiyədək lazımınca öz əksini tapmamış tarixi və onun əsas inkişaf aspektlərini aşkar etməyə kömək göstərəcəkdir.

Açar sözlər: Gəncə, kimya, ekologiya, sənaye, zavod və fabrik.

doi.org/10.59849/2409-4838.2023.4.150

Bugün bizim sənayemiz, iqtisadiyyatımız bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında qurulmalıdır. Bizim vəzifəmiz sənaye müəssisələrini müasir tələblərə, bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə uyğunlaşdırmaq, onlara yeni həyat verməkdir.

HEYDƏR ƏLİYEV

GİRİŞ

Dünya iqtisadiyyatı və siyasətində əvəzsiz yeri olan Heydər Əliyev kimi cahanşümür şəxsiyyətin yaradıcılıq fəaliyyətinin elmi səviyyədə öyrənilməsi – bizlərə qalan müstəqilliyin və quruculuğun həyata keçirilməsində əvəzsiz bir təcrübə və nəzəriyyələr böyük əhəmiyyət daşıyır. Məhz buna görə ölkəmizin gələcək inkişafı naminə Azərbaycan alimləri, xüsusən Milli Elmlər Akademiyasının elmi əməkdaşları Heydər Əliyevin həyat tərzinin öyrənilməsinə həmişə maraqlı göstərmiş, uzun illərdə elmi tədqiqatların yerinə yetirilməsini Akademiyanın şərəfli vəzifələrindən biri saymışdır.

AMEA-nın Gəncə Bölməsinin əməkdaşı olaraq biz də Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi ərəfəsində dahi şəxsiyyətin Gəncə şəhərinin sosial-iqtisadi inkişafı, xüsusən kimya sənayesi istiqamətində həyata keçirdiyi layihələri bir daha nəzərdən keçirməyi özümüzə borc bildik.

Dərin zəkaya, siyasi uzaqgörənliyə və zəngin təcrübəyə malik olan Heydər Əliyev dühası bütövlükdə Azərbaycan iqtisadiyyatının, o cümlədən kimya sənayesinin inkişafında olduqca böyük rol oynamışdır. Ulu Öndər hələ 1969-cu ildə Azərbaycanda hakimiyyətə gələndə ilk illərdən başlayaraq ölkə iqtisadiyyatı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən neft-kimya sənayesinin, qərb bölgəsində isə əlvan metallurgiyanın inkişafına xüsusi diqqət ayırmışdır [1].

Azərbaycanda kimya sənayesi böyük və müxtəlif təyinatlı xammal ehtiyatlarına malikdir, çünki ölkəmiz tarixən nefti və qaz sərvətləri ilə zəngin olmuşdur [2]. Orta əsrlərdən başlayaraq ölkəmizdə neft istehsal olunmağa başlanmışdır. XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq sənayenin inkişafı naminə mütərəqqi struktur dəyişiklikləri həyata keçirilməyə başlandı.

Heydər Əliyevin Az. KP MK-nin birinci katibi olduğu dövrdə təşkilatçılıq və uzaqgörənliyi bacarığı sayəsində 1969-1982-ci illərdə Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən layihələr müvəffəqiyyətlə həyata keçirildi. Bu nəhəng layihələrdən ən vacib olan kimya və neft-kimya sənayesinin yenidən əsaslı surətdə qurulub müasirləşdirilməsi, köhnəlmiş istehsalat sahələrinin yeniləri ilə əvəz edilməsini ittifaq rəhbərliyindən tələb edirdi [1]. Onun kimya sənayesinin inkişafına ciddi diqqət yetirməsi məhz kimyanın inkişafı nəticəsində mümkün olmuş sənaye və elmi-texniki inqilaba əsaslanır. İqtisadiyyatın, sənayenin və sosial məişətin elə

bir sahəsi yoxdur ki, orada kimya məhsullarından istifadə olunmasın. Kimya məhsullarından qara və əlvan metallurgiyada, energetika, elektronika, kosmos, aviasiya, inşaat, kənd təsərrüfatı, toxuculuq sənayesi və xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində geniş istifadə olunur [3]. Kimyəvi texnologiyalar əsasında əldə olunan məhsullar ən vacib, lazımlı materiallardır və müasir dövrdə bunlarsız keçinmək mümkün deyil [4]. Ona görə də bu sahənin inkişafı uzaq keçmişdən bu günə qədər inkişaf etməkdədir [2].

ƏSAS HİSSƏ

Heydər Əliyevin polad iradəsi, məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan keçmiş SSRİ-də inkişaf etmiş respublikalardan birinə çevrildi və başqalarından fərqli olaraq əlavə yardımsız inkişaf etməyə başladı.

SSRİ-nin xammal bazası və uzaq əyaləti hesab olunan Azərbaycanda aparılan dəyişikliklər nəticəsində sürətli inkişafa nail olundu. Heydər Əliyev xüsusilə neft və neftayırma sənayesini elmi əsaslarla kökündən dəyişdirdi, bir sıra zavodların, fabriklərin tikintisi təşəbbüsünü irəli sürdü [5].

Tarixi şəxsiyyətlərin rolu ondadır ki, onlar onillikləri qabaqlayır, xalqın gələcək taleyi haqqında qərarlar verə bilir. Hakimiyyətə gəldiyi ilk gündən respublikanın gələcək taleyi haqqında planlar qurmağa başlayaraq Heydər Əliyev hər bir bölgənin inkişafı haqda fikirləşib və yerli təbii sərvətlərdən istifadə etməklə müxtəlif istehsal sahələrinin yaradılmasını planlaşdırıb.

Heydər Əliyev Gəncənin Azərbaycan tarixində yerini və mövqeyini yaxşı bilir. Nizami yurdunu daim diqqətdə saxlayır, şəhərin sosial sahədə inkişafı haqda böyük layihələrin hazırlanmasını tapşırır və onların həyat keçirilməsinə şəxsən nəzarət edir [6].

1970-ci ilin aprel ayında Heydər Əliyev Gəncəyə gəldi və şəhərin sosial-iqtisadi problemləri ilə ətraflı tanış oldu, müəssisələri gəzdi, ziyalılarla görüşdü, durğunluğun səbəblərini araşdırdı və yeni inkişaf mərhələləri haqqında fikirlərini bildirdi [5].

Bu unudulmaz səfərdən sonra qədim diyarın yeni həyatı, əsl yüksəlişi, tərəqqi dövrü başlandı, Gəncə şəhərində neçə-neçə böyük zavod və fabriklərin təməli qoyuldu. Qərb bölgəsində mövcud olan təbii sərvətləri nəzərə alaraq bu dahi şəxsiyyət şəhərimizdə kimya müəssisələrinin yenidən qurulması haqda qərar və sərəncamlar imzaladı.

1970-80-ci illərdə Gəncədə kimya sənayesinin, xüsusilə əlvan metallurgiya zavodunun yenidən qurulması, yeni istehsalat sahələrinin, müəssisələrin yaradılması, daha səmərəli texnoloji qurğuların inşası, eyni zamanda, mövcud istehsalatların təkmilləşdirilməsi, ekoloji çatışmazlıqların həlli geniş vüsət aldı. Sənaye sahələri tikildi, sosial sahədə böyük layihələr həyata keçirildi, elm, təhsil sahəsində yeni müəssisələr istifadəyə verildi [7].

Keçmiş İttifaqda sənaye sahəsində öz sözünü deyən Gəncə müəssisələrinin əksəriyyətinin əsası Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Gəncə Billur zavodu, Çini qablar zavodu, Qənnadı fabriki, Əlvan metalların emalı zavodu, Alüminium oksid kombinatı, şərab zavodları və digərləri belə müəssisələrdəndir [8-10].

O dövrdə elektronika sənayesinin sürətli inkişafı respublikamız üçün vacib istehsal sahələrindən biri idi, ancaq bir çox respublikaların təkidinə baxmayaraq Ulu Öndər Heydər Əliyev Bakıda Azon zavodundan sonra şəhərimizdə "Billur" zavodunun tikilməsinə böyük çətinliklər olmasına baxmayaraq nail oldu. Bu işə regionda müasir əqli mülkiyyətə malik gənc kadrların yetişməsinə səbəb oldu, artıq yüzlərlə komsomolçu gənclər Moskva və Leninqradda müasir mikrosxemlərin yığılması, sənayenin müxtəlif sahələrində istifadə olunması üzrə bir ixtisasçı kimi yetişməyə başladılar [11].

1980-ci ilin dekabr ayında Heydər Əliyev Gəncəyə səfəri zamanı şəhərin sənaye müəssisələrinə baş çəkir, əməkdaşlarla görüşür, müvafiq qərarlar qəbul edirdi. Artıq o illərdə respublikanın müstəqilliyi haqqında fikirləşən Ulu Öndər nəinki yeni istehsal sahələrinə, həmçinin yeni texnologiyaların həyata keçirilməsi məqsədilə SSRİ-nin müxtəlif universitetlərinə gənc kadrları göndərir və onillikləri qabaqlayaraq ölkəmizin iqtisadi sahədə inkişaf proqramını planlaşdırırdı. Dahi rəhbər yeni qurulacaq zavod və fabriklərin fəaliyyət göstərməsi məqsədilə respublikamızda olan xammal ehtiyatlarının öyrənilməsi, onların istifadə olunması haqda qərarlar qəbul edir və ölkəmizin müstəqil olaraq fəaliyyət göstərməsinə artıq o illərdən planlar həyata keçirirdi.

Ölkəmizdə əlvan metallurgiya sənayesinin bünövrəsini təşkil edən Gəncə Gil-Torpaq Kombinatu layihələşdirilərkən orada şəhərin 30 km mövcud olan alunit yataqlarının istifadəsi nəzərdə tutulmuşdur. Keçən əsrin 60-cı illərindən fəaliyyət göstərən bu zavod XXI əsrin ən müasir istehsal sahələrindən biri olan DET-Al Alüminium və onun tərkibində dörd zavodun fəaliyyət göstərməsinə səbəb olmuşdur.

1970-ci illərin əvvəllərində Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Gəncə Çini Qablar Zavodu fəaliyyətə başlamışdır. Halbuki, SSRİ Yüngül Sənaye Nazirliyi onun Özbəkistanda tikilməsinə qərar vermişdir, ancaq Ulu Öndər Nazirlər Soveti və Dövlət Plan Komitəsi qarşısında respublikanın qərb bölgəsində mövcud olan gil yataqları haqqında müfəssəl şərhləri sübut edərək belə bir zavodun Kirovabad şəhərində tikilməsinə nail oldu.

Azərbaycanın ikinci böyük şəhəri olan Gəncə saxsı qablar istehsalının əsas mərkəzlərindən birinə çevrildi və burada minlərlə iş yeri zəhmətkeşlərə xidmət göstərdi.

Kimya sənayesinin hələ 1926-cı ildən Gəncədə istifadəyə verilmiş Yağ-piy Kombinatı Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə təkmilləşdirilərək yeni istehsal yağ, sabun və qliserin sahələrinin yaranmasına səbəb oldu ki, bu da şəhərin sənaye potensialına böyük köməklik göstərdi.

Əlvan metallurjiya sənayesinin uzun illər ərzində sürətlə inkişaf etməsini nəzərə alaraq 1978-ci ildə Ulu Öndərin təkidi ilə şəhərimizdə Gəncə Əlvan Metallurjiya Emalı zavodu ingilis layihəsinə uyğun olaraq tikildi və sonralar bu zavodda müxtəlif məişət avadanlıqlarına aid metal məmulatları istehsal olunmağa başlandı.

Gəncədə fəaliyyət göstərən kimya sənayesi yönümlü zavodlar sözsüz ki, ekoloji problemlərin meydana çıxmasına da səbəb olurdu.

Keçmiş İttifaqda ən böyük zavodlardan biri olan Gil torpaq kombinatında da istehsal nəticəsində atmosfərə, torpağa, suya 1000 tonlarla tullantılar atılırdı ki, onlar da insanların sağlamlığı üçün böyük təhlükə yaradırdı. O dövrün insanları şəhərin zəhərli qazlara büründüyünü yaxşı xatırlayırlar.

Heydər Əliyev kimya sənayesinin inkişafı ilə yanaşı ətraf mühitin ekologiyasının sağlamlaşdırılmasını da tələb edirdi. 1976-cı ildə Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə nəinki Sumqayıtda, həmçinin Gəncədə ətraf mühitin mühafizəsi və havaya zərərli maddələrin tullanmasının məhdudlaşdırılması məqsədilə Kirovabad (Gəncə) Alüminium zavodunda havaya qaz və tozun buraxılmasının qarşısının alınması məqsədilə yeni texnoloji qurğular quraşdırıldı [11, 12]. Buna baxmayaraq xammal tullantılarından səmərəli istifadə olunması proqramının təkmilləşdirilməsi aktual bir problem olaraq qalırdı.

Kimyaçılar üçün xüsusilə əlamətdar haldır ki, təməli Ulu Öndərimiz Heydər Əliyev tərəfindən 1981-ci ildə qoyulmuş Kirovabad Elm Mərkəzində açılmış ilk laboratoriyalar: “Alunitin səmərəli emalı”, “Kükürd qazlarından elementar kükürdün alınması”, “Naftalan nefti və səthi aktiv maddələr” Gəncədə kimya sənayesinin inkişafına və ekoloji problemlərin həllinə təkan verdi [13]. Məqsəd qərb bölgəsində suya, havaya, torpağa atılan zərərli kimyəvi birləşmələrin təkrar emala cəlb olunmaqla istifadə olunması və bununla da ekoloji problemlərin həllinə nail olmaq idi.

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının qarşısında duran ən böyük layihələrdən biri də yeni yaradılan elm mərkəzində atmosfərə buraxılan kükürd qazlarının, suya və torpağa atılan qələvi, ağır metalların təkrar istifadə olunmasının elmi əsaslarla tədqiq edərək yeni texnoloji üsulların hazırlanması olmuşdur.

Regionun əlverişli coğrafi mövqeyi və burada mövcud olan təbii sərvətlərin çoxluğu elmi tədqiqatlarla sübuta yetirilərək müxtəlif texnoloji proseslərin yaranmasına səbəb oldu.

Bu təbii sərvətlərdən dəmir filizi, alunit, mıs, kobalt, əhəngdaşı, mərmər, müxtəlif tərkibli gillər, gips, bentonit, seolit, yeraltı termal sular, dünyada analoqu olmayan Naftalan nefti bölgənin qiymətli sərvətləridir bu bunların əsasında yeni zavod və fabriklərin tikilməsi Ulu Öndərin ən böyük arzularından biri olmuşdur.

Əbəs yerə deyildir ki, akademik Mirəli Qaşqay bu ərazini təbii sərvətlərin mövcud olduğu “İkinci Ural” adlandırmışdır.

Ötən əsrin 90-cü illərində baş verən siyasi və ictimai proseslər, SSRİ-nin dağılması, ittifaq respublikalarının müstəqillik qazanması, iqtisadi əlaqələrin pozulması, mövcud texnologiyaların fiziki və mənəvi köhnəlməsi, üstəlik də Qarabağla əlaqədar baş verən hadisələr, iqtisadi durğunluq və digər amillər kimya sənayesinin tədricən tənəzzülə uğramasına gətirib çıxarmışdı [1, 14].

Xalqın iradəsi və təkidli tələbi ilə 1993-cü ildə siyasi hakimiyyətə qayıdan Ulu Öndər bütün sahələrdə olduğu kimi, neft-kimya sənayesinin inkişafında da mühüm dəyişikliklərin əsasını qoydu. Yeni tarixi reallıqlar ölkədə xammal əsasında gərəkli, az enerji tutumlu, rəqabətə davamlı, ətraf mühit üçün təhlükəsiz olan məhsulların istehsalı üçün yeni müəssisələrin və istehsalatların yaradılmasını ön plana çəkirdi.

Kimya sənayesinin inkişafı istiqamətində görülən tədbirlər nəticəsində 1993-cü ildə Gəncə şüşə zavodu, Süni mərmər zavodu və Gəncə iplik fabriki kimi mühüm müəssisələr tikilib istifadəyə verildi [12, 14, 15].

XX əsrin sonuncu qərinasında Gəncədə kimya sənayesinin inkişaf tarixi və onun perspektivləri tarixi Heydər Əliyevin adı ilə ayrılmaz surətdə bağlıdır.

Çox fərəhli haldır ki, Heydər Əliyevin yolunu Ulu Öndərin layiqli varisi Prezident İlham Əliyev uğurla davam etdirir. İlham Əliyev xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin başladığı möhtəşəm işləri bacarıqla həyata keçirir, onun arzularını hər sahədə reallığa çevirir [16]. Prezidentimiz İlham Əliyevin həyata keçirdiyi iqtisadi kursun prioritet istiqaməti olaraq Azərbaycanda neft sektoru ilə bərabər qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsinə bu gün xüsusi diqqət yetirilir [17].

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının inkişafında regionların sosial-iqtisadi inkişaf proqramları mühüm yer tutur [17]. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı bir-birinin ardınca qəbul edilən 5 illik dövlət proqramları Gəncənin iqtisadi və sosial həyatının əsaslı şəkildə dəyişməsi ilə nəticələndi.

Ulu Öndər Gəncə görüşlərindən birində demişdi: “Gəncəni sənaye şəhəri etmək, Gəncəni daha böyük etmək, Gəncə sakinlərinin həyat tərzini yaxşılaşdırmaq həmişə Azərbaycan rəhbərliyinin diqqət mərkəzində olmuşdur”.

Bu, həqiqətən də, belədir. Ulu Öndərin rəhbərliyi dövründə şəhərdə ən müxtəlif, ən mürəkkəb sənaye sahələri sürətlə inkişaf etmişdir.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin qərarı əsasında yenidən qurulan Gil-Torpaq Kombinatının əsasında yaradılmış Det.Al Alüminium Kompleksinin təməli Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən 2008-ci ilin mart ayında qoyulmuşdur.

2012-ci il yanvarın 21-də İlham Əliyevin iştirakı ilə ölkə iqtisadiyyatı üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edən hadisə «DET AL» Alüminium Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətin (MMC) - «Gəncə Alüminium» zavodunun (GAZ) açılışı baş vermişdir ki, bu da respublikamızda müasir səviyyədə alüminium sənayesinin yaradılması üçün birinci addım atılmışdır. Zavodda istehsalə başlanması və davamlılığın təmini məqsədlə Hollandiya, İndoneziya, Çin, Rusiya, Monqolustan, Latviya, Venesuela, Tacikistan kimi ölkələrlə müqavilələr bağlanmışdır. Bundan başqa poladtökmə zavodunun layihələndirmə işləri həyata keçirilmiş, dəmir filizini zənginləşdirmə, pelet və ardıcıl reduksiya zavodlarından ibarət olan “DET AL” inteqrallaşdırılmış polad layihəsinin inkişaf etdirilməsi istiqamətində layihələndirmə işləri yerinə yetirilmişdir.

YEKUN NƏTİCƏ

Müasir Azərbaycan dövlətinin banisi Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti və idarəçilik qabiliyyəti, gərgin əməyi nəticəsində əldə olunmuş nailiyyətlər sonrakı illərdə ölkə iqtisadiyyatının davamlı və dinamik inkişafı üçün möhkəm zəmin yaratdı. Sənayenin inkişafı ölkədə aparılan iqtisadi siyasətin əsas prioritetləri şəhərimizdə də dinamik inkişafa səbəb olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Tağıyev, D.B. Heydər Əliyev və Azərbaycan kimya sənayesi / D.B.Tağıyev. Elm, – 2023. – 4 s.
2. Nadirov, A.A. Azərbaycan iqtisadiyyatının daima yüksələn müstəqillik dövrü / A.A.Nadirov. – Bakı: Polygraphic production, – 2012. – 359 s.
3. Sadıqov, F.M. Heydər Əliyev və Azərbaycanın kimya sənayesi / F.M.Sadıqov. – Bakı: Azərbaycan, – 2003. – 143 s.
4. Səmədzadə, Z.Ə. Azərbaycan iqtisadiyyatı 100: [5 cildə] / Z.Ə. Səmədzadə. – Bakı: Letterpress, – c. 3. – 2021. – 592 s.
5. Məmmədov, R. Gəncənin ən ağır günlərində Heydər Əliyev həmişə bizimlə olub / R.Məmmədov. Azərbaycan, – 2009. – 6 s.
6. <https://www.yenigence.com/ulu-ond%C9%99r-heyd%C9%99r-%C9%99liyev-v%C9%99-g%C9%99nc%C9%99-video/>
7. Yusifov, M. Milli lider və müstəqil dövlətçilik / M.Yusifov. – Bakı: Nurlan, – 2005. – 212 s.
8. Camalov, Y. Azərbaycanın müdafiə sənayesi uğurla inkişaf edir / Y.Camalov. Azərbaycan, – 2008. – 3 s.
9. Aliyev, F.Y., Azizova, S.M. Stages of development of the chemical industry in Ganja // Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Heydər Əliyev və Azərbaycan neft strategiyası: Neft-qaz geologiyası və geotexnologiyalarında irəliləyişlər” Beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları, – Bakı: – 23-26 may, – 2023, – s. 26-29.
10. <https://haqqinda.az/Tariximiz+ve+rayonlarımız/3617-G%C9%99nc%C9%99.html>
11. Səmədzadə, Z.Ə. Azərbaycan iqtisadiyyatı 100: [5 cildə] / Z.Ə. Səmədzadə. – Bakı: Letterpress, c. 2. – 2021. – 636 s.
12. Алиев, Ф.Ю., Азизова, С.М. Диверсификация химической промышленности: Идеи Гайдера Алиева // Ümummilli lider Heydər Əlirza oğlu Əliyevin anadan olmasının 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Rəqabət-qabiliyyətli mütəxəsis hazırlığı müasir təhsilin əsas məqsədidir” mövzusunda respublika elmi konfransın materialları, – Bakı: – 26 aprel, – 2023, – s. 124-127.
13. Gəncə Bölməsi. “40” yaşın mübarək / tərt. ed. F.Əliyev – Gəncə: Elm, – 2021. – 255 s.
14. Əliyev, F., Əzizova, S. Heydər Əliyev və Gəncə şəhərində qeyri-neft sahəsinin inkişaf etdirilməsi //

Ümummillî Lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “Heydər Əliyev və müasir Şərq” mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans materialları, – Bakı: – 3-4 may, – 2023, – s. 14.

15. Səmədzadə, Z.Ə. Azərbaycan iqtisadiyyatı 100: [5 cildə] / Z.Ə. Səmədzadə. – Bakı: Letterpress, c. 4. – 2021. – 668 s.

16. Yusifov, N.Q. İlham Əliyev və dünya siyasəti / N.Q.Yusifov. – Gəncə: Rəbunə, – 342 s.

17. Şəkərəliyev, A. Azərbaycan iqtisadiyyatı: reallıqlar və perspektivlər / A.Şəkərəliyev, Q.Şəkərəliyev – Bakı: Turxan NPB, – 2016. – 536 s.

DEVELOPMENT OF CHEMICAL INDUSTRY IN HAYDER ALIYEV AND GANJA

F.Y. Aliyev, S.M. Azizova

History is a conceptual framework encapsulated within events orchestrated by individuals. Throughout the annals of history, Azerbaijan has contributed noteworthy commanders, statesmen, intellectuals, and distinguished scientists to humanity. Foremost among these figures is Heydar Aliyev, the national leader and scion of the Turkic world. Aliyev transcends the realms of global politics, serving as not only a renowned statesman and influential head of state but also as a formidable military leader. Beyond his political prowess, this luminary is characterized by intellectual depth, scientific acumen, and a creative spirit. Despite serious efforts to portray the essence of Heydar Aliyev, only a fraction of his magnificence, irreplaceability and uniqueness can be captured. Under his governance, a new paradigm emerged, encompassing a novel educational system and a reinvigorated political entity. This educational institution is replete with social, political, and economic ideals, instilling the highest standards of leadership. For those of us who are students and adherents of this institutional legacy, preserving the traditions of Heydar Aliyev is a profound honor.

The focus of this article is dedicated to elucidating the evolution of the chemical industry in Ganja during the tenure of national leader Heydar Aliyev. The chosen topic aims to shed light on the historical trajectory of Ganja's chemical industry, an aspect insufficiently expounded upon in existing literature, by examining its principal developmental facets.

Keywords: *Ganja, chemistry, ecology, industry, plant and factory.*

РАЗВИТИЕ ХИМИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ГАЙДЕРЕ АЛИЕВЕ И ГАНДЖА

Ф.Й. Алиев, С.М. Азизова

История – это такая концепция, которая воплощается в событиях реализованных личностями. На протяжении всей истории Азербайджан подарил человечеству всемирно известных полководцев, государственных деятелей, мыслителей, выдающихся ученых.

Общенациональный лидер нашего народа и потомок тюркского мира Гейдар Алиев является одним из главных среди этих фигур. Гейдар Алиев – не только всемирно известный политик, глава государства, обеспечивающий быстрое развитие страны, могущественный полководец, этот гений – еще и интеллектуал, учёный, творческая личность, обладающая вдумчивым духом. Сколько бы мы ни пытались исследовать мир Гейдара Алиева, мы способны отразить лишь частичку его великолепия, незаменимости и уникальности. Под его руководством возникла новая парадигма, включающая новую систему образования и обновленное политическое образование. Это учебное заведение наполнено социальными, политическими и экономическими идеалами, прививая самые высокие стандарты лидерства. Для тех из нас, кто является учениками и приверженцами этого институционального наследия, сохранение традиций Гейдара Алиева является большой честью.

Статья посвящена развитию химической промышленности в Гяндже в период руководства общенационального лидера Гейдара Алиева. Выбранная нами тема поможет пролить свет на историческую траекторию химической промышленности Гянджи, недостаточно освещенную в литературе, путем изучения ее основных аспектов развития.

Ключевые слова: *Гянджа, химия, экология, промышленность, завод и фабрика.*